

CERCUL MINCINOȘILOR

Cele mai frumoase povești filozofice
din lumea întreagă

Jean-Claude Carrière s-a născut în 1931 în Franța. Deși a studiat istoria, a renunțat curând la această vocație, consacrandu-se desenului și scrisului. Debutului literar (cu romanul *Lézard*, 1957) i-a urmat la scurtă vreme cel cinematografic, cu scenariile pentru Pierre Etaix și Jacques Tati. Colaborarea cu Buñuel (care a durat 19 ani) îl plasează în rândul scenariștilor de renume internațional. Lucrează cu Volker Schlöndorff, Louis Malle, Milos Forman, Jean-Luc Godard etc. În paralel, scrie piese de teatru (colaborează cu Jean-Louis Barrault și mai ales cu Peter Brook), face adaptări pentru ecran, realizează filme de televiziune, publică romane și eseuri.

Cărți: *Le Dictionnaire de la bêtise* (cu Guy Bechtel, 1967), *Le Livre des bizarres* (cu Guy Bechtel, 1972), *La Paix des braves* (1984), *Conversations sur l'invisible* (cu Jean Audouze și Michel Casse, 1988), *La Controverse de Valladolid* (1992), *La Force du bouddhisme* (cu Dalai-Lama, 1995), *Le Cercle des menteurs* (1998, *Cercul mincinoșilor*, Humanitas, 1999, 2006), *Dictionnaire amoureux de l'Inde* (2000), *Les Années d'utopie* (2002), *Détails de ce monde* (2004, *Frânturi din astă lume*, Humanitas, 2007); *Contes philosophiques. Cercle des menteurs 2*, 2008 (*Povestiri filozofice. Cercul mincinoșilor 2*, Humanitas, 2009); *N'espérez pas vous débarrasser des livres. Entretiens menés par Jean-Philippe de Tonnac* (cu Umberto Eco, 2009) (*Nu sperați că veți scăpa de cărți*, Humanitas, 2010).

Scenarii de film: *Le Journal d'une femme de chambre* (Luis Buñuel, 1964), *Le Charme discret de la bourgeoisie* (Luis Buñuel, 1972), *Le Fantôme de la liberté* (Luis Buñuel, 1974), *Cet obscur objet du désir* (Luis Buñuel, 1977), *Die Blechtrommel* (Volker Schlöndorff, 1979), *Sauve qui peut (la vie)* (Jean-Luc Godard, 1980), *Danton* (Andrzej Wajda, 1982), *Max mon amour* (Nagisa Oshima, 1986), *Valmont* (Milos Forman, 1988), *Milou en mai* (Louis Malle, 1990), *Cyrano de Bergerac* (Jean Paul Rappeneau, 1991), *Der Unhold* (Volker Schlöndorff, 1996), *Birth* (Jonathan Glazer, 2001) ș.a.

Jean-Claude Carrière
**CERCUL
MINCINOȘILOR**

Cele mai frumoase povești filozofice
din lumea întreagă

Traducere din franceză de
BRÎNDUȘA PRELIPCEANU și EMANOIL MARCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Aici este lumină

Asemenea râmelor care, se zice, afânează pământul pe care-l străbat în întuneric și-l fac să rodească, poveștile trec din gură în gură și spun, din timpuri străvechi, ceea ce nimic altceva nu poate spune. Unele se răsucesc și se înfășoară în interiorul aceluiași popor. Altele, ce par alcătuite dintr-o materie subtilă, pătrund prin zidurile nevăzute care ne despart, trec prin timp și spațiu și merg mai departe. Astfel, scena comică bine cunoscută, în care clovnul caută un obiect pierdut într-un cerc de lumină, nu pentru că l-a pierdut acolo, ci pentru că „aici este lumină“, se regăsește în culegerile arabe și indiene încă din secolul al X-lea, și poate chiar de mai înainte. Trebuie spus că, la fel ca obiectul căutat, scena are un înțeles adânc și tainic. Dincolo de anecdota savuroasă, ni se arată că e mai bine să căutăm acolo unde este lumină. Dacă nu găsim obiectul pierdut, vom găsi poate altceva; dar în întuneric nu vom găsi nimic.

Această poveste – ca atâtea altele – a supraviețuit războaielor, cotropirilor, destrămării imperiilor. A trecut prin atâtea secole. S-a strecurat în mintea noastră, ca multe alte taine.

Povestea, străveche plăcere universală pe care o simțim din copilărie, este atât de trainică pentru că, fără îndoială, are o însușire anume, un principiu deosebit de permanentă.

Mai întâi, pentru că ne duce, în câteva cuvinte, într-o altă lume, în care nu trăim întâmplările, ci le închipuim, o lume în care stăpânim spațiul și timpul, în care punem în mișcare personaje imposibile, cucerim după dorință alte planete, strecurăm tot soiul de fapte sub ierburile de pe fundul iazurilor, între rădăcinile stejarilor, o lume în care cârnații atârnă în copaci, râurile curg spre izvoare, păsări guralive răpesc copiii, răposați fără odihnă se întorc pe furiș fiindcă au uitat ceva, o lume fără granițe și fără legi, în care putem orândui cum ne place întâlnirile, luptele, pasiunile.

Povestitorul este înainte de toate cel care vine din altă parte, care îi adună în inima satului pe cei care nu pleacă niciodată nicăieri și le arată alți munți, alte planete, alte spaime și alte chipuri. Este cel care aduce schimbarea.

Prin acel „a fost odată“, trecerea dincolo de granițele lumii, adică metafizica, se strecoară în copilăria fiecărui om, și poate chiar a fiecărui popor, prinzând rădăcini atât de puternice, încât vom socoti tot ce s-a născut din mintea omului, întreaga noastră viață drept o realitate indiscutabilă. Pe lângă faptul că ne încântă și ne poartă pe alte tărâ-muri, povestea este temeiul însuși al credințelor noastre.

Povestea înseamnă însă mai mult decât această călătorie sau trecere în altă lume. Printr-o datorie firească, fiindcă presupune o relație între oameni, povestea este legată întotdeauna de cei ce ascultă, iar uneori – într-un chip mai puțin vizibil – de cel ce o istorisește. Este asemenea unuia dintre obiectele magice pe care le-a folosit în atâtea rânduri, de pildă o oglindă vorbitoare.

Povestea este publică. Când este spusă, vorbește. Narcis, care nu se gândește decât la el însuși, nu poate inventa și nici povesti. Este pierdut în chipul său din oglinda lacului.

Istorisirea unei povești, acțiune publică prin care națiunile își păstrează identitatea, se regăsește pretutindeni în filmele de toate felurile pe care ni le arată mereu televiziunea. Ochi noștri n-au avut niciodată parte de atâtea drame, comedii, seriale, romane istorice. Din punct de vedere cantitativ, povestea rivalizează cu imaginea omniprezentă de care s-a legat acum o sută de ani. Dar numai din punct de vedere cantitativ; mai departe nu putem face nici o apreciere.

Mai exploatată ca niciodată, mai vlăguită și poate mai popularizată (dar nu întotdeauna), povestea se regăsește în mass-media zilelor noastre. Dacă ne întrebăm de ce, ne vom gândi imediat la distracție, adică la faptul că ne alungă grijile și gândurile. Povestea ne face să uităm urâtenia însângerată a lumii sau prostia ei plicticoasă. Povestea înseamnă evadare, fiindcă ne poartă pe tărâmul uitării.

Dar, când este ingenioasă, ne readuce iute în lumea de care crezusem că ne eliberasem. Și atunci apare din nou oglinda. Ne recunoaștem imediat în ficțiune.

Mai mult: chiar dacă povestea – invenție gândită într-o oarecare ordine, numită „ficțiune“ – este adesea limpede prezentată ca atare, ea poate fi uneori și clandestină. Se poate ascunde pretutindeni. Poate că se află chiar alături fără știrea noastră.

Pentru că totul este poveste, până și Istoria. Totul este povestit ca un șir de fapte succesive, în care fiecare decurge din cel precedent, anulându-l. S-a întâmplat un lucru, apoi altul. Jurnalele de știri, care trec prin persoana unui interpret, aducător de noutăți bune și rele, sunt dramatizate în mod inevitabil. O luare de ostatici, o negociere anevoioasă, urmărirea unui ucigaș ori un record sportiv sunt tot atâtea povești, tot atâtea drame. Azi am trăi în direct războiul

din Troia, cu interviuri luate atât lui Achile, cât și Elenei: și poate chiar zeilor, cine știe?

Povestim, ca și altădată. Și vom mai povesti fără îndoială multă vreme. Este limpede că ne place, de asemenea, să povestim despre noi. Știi ce mi s-a întâmplat ieri? Nu? Ascultă-mă. Iar noi ascultăm. Adesea, când trăim alături de cineva, ascultăm cu răbdare cum le povestește unor prieteni aceeași întâmplare. Facem acest sacrificiu. Știm că lui (sau ei) îi face bine să fie în centrul unei întâmplări. Să se bucure de atenția tuturor, pentru câteva clipe. Este o bucățică de viață, de existență adevărată.

Trăim într-o istorie, istoria noastră, dar și în istoria câtorva oameni care ne sunt apropiați. Trăim, de asemenea, în alte istorii, pe care le împărțim cu vecinii noștri, cu poporul nostru și uneori chiar cu întreaga lume.

De aceea nu suntem niciodată mulțumiți de povestitorii noștri, de scenariști, de exemplu. Așa e și firesc. Nici o oglindă nu ne poate mulțumi. Toate popoarele, în toate timpurile, au fost dezamăgite de autorii lor, de povestitorii lor. Toate au dorit povești mai bune. Pentru că ele sunt făcute din acest aluat în care se recunosc, cu care se identifică. Ar dori ca poveștile lor să fie mai bune, pentru că ele însele doresc să fie mai bune.

Este de la sine înțeles că viața noastră mai cuprinde și alte lucruri. Nu suntem numai povești. Însă fără poveste, fără posibilitatea de a spune această poveste, nu însemnăm nimic, sau însemnăm foarte puțin. Și pentru că o poveste este înainte de toate o mișcare de la un punct la altul, care nu lasă niciodată lucrurile în starea de început, trăim în această curgere, în această mișcare. Avem un început, vom avea un sfârșit.

Lumea este ceea ce este

CÂINELE ÎNSETAT

Un poet persan povestește că un câine, care murea de sete după ce rătăcise mult timp prin deșert, a ajuns până la urmă în fața unei ape. S-a aplecat să-și potolească setea, dar, văzându-și în apă propria imagine, a crezut că era un alt câine, care păzea locul oprindu-l să bea.

Câinele însetat s-a culcat gâfâind lângă râu și a așteptat. Puțin mai târziu, s-a apropiat din nou, s-a aplecat prudent și a privit: celălalt câine era tot acolo.

Câinele s-a tras înapoi și, chinuit de sete, s-a culcat din nou. Scena s-a repetat de câteva ori. Într-un sfârșit, la capătul puterilor și răzbit de sete, s-a aruncat în apă, gata să se lupte cu celălalt patrupe.

În apă, spre marea lui surpriză, n-a găsit nici un câine. S-a zbunguit, și-a potolit în voie setea. Apa i s-a părut delicioasă.

După o vreme, a ieșit din râu. Înainte de a porni la drum, s-a mai uitat o dată în apă.

Celălalt câine era din nou acolo și se uita la el.

ȘANSA EFEMERIDEI

Într-o zi superbă, în Danemarca, un turist se plimba pe malul mării. Acolo, pe un dig, a văzut doi pescari care trăgeau liniștiți din pipă, lângă undițe, pândind plutele.

Nu se mișcau și nu scoteau un cuvânt – cum fac adesea pescarii.

Turistul a rămas o vreme privind-i, gândindu-se cum să intre în vorbă cu ei. S-a așezat, s-a ridicat, a tușit: nici măcar nu s-au uitat la el.

A spus atunci cu voce tare că peisajul i se părea încântător, iar ziua superbă. Nici o privire, nici un cuvânt.

Turistul le-a arătat cu mâna un splendid vapor de croazieră care trecea în larg: cei doi au rămas la fel de indiferenți.

Deodată, a zărit o efemeridă care zbura prin jur și le-a spus:

– Ia te uită, o efemeridă!

Nici o reacție. Cei doi continuau să se uite la plute, neclintiți și tăcuți.

– Ce insectă admirabilă! a mai spus turistul.

Nici un răspuns.

Puțin mai târziu, turistul a vorbit din nou:

– Știați că aceste insecte trăiesc doar douăzeci și patru de ore? Și că de asta se numesc efemeride?

Atunci, unul din pescari, scoțându-și pipa din gură, a întors puțin capul și a zis:

– Ei, măcar a prins vreme bună.

FIUL LUI SATAN

O legendă musulmană spune: Adam și Eva (Hawa) trăiau împreună în Rai. Adam a trebuit să plece cu o treabă (nu știm care anume) și a lăsat-o pe Eva singură.

Atunci a apărut Șeitan (Satan) însoțit de fiul său El-Khannâs („cel care se fofilează“). Șeitan i-a spus Evei:

– Eu trebuie să plec undeva. Poți să ai grijă de fiul meu până când mă întorc?

Eva a fost de acord. Între timp, Adam s-a întors și, văzându-l pe fiul lui Șeitan, l-a recunoscut și l-a ucis pe loc. Apoi a atârnat bucățile de trup în crengile unui copac și s-a întors la treaba lui.

Șeitan a revenit și el, a rostit niște cuvinte magice, iar trupul fiului s-a întregit la loc. Iar Eva a primit, încă o dată, să aibă grijă de el.

Când s-a întors Adam și l-a văzut pe El-Khannâs reînviat, s-a înfuriat și a lovit-o pe Eva, spunându-i:

– Pentru ce ascuți vorbele vrăjmașului nostru? Vrea numai să te amăgească! Tu trebuie să te încrezi în mine, și în nimeni altcineva!

Adam l-a ucis pe El-Khannâs încă o dată, i-a ars trupul, o parte din cenușă a aruncat-o într-un fluviu, iar altă parte a risipit-o în vânt.

Șeitan s-a întors. Eva i-a spus ce făcuse Adam. Invo-cându-și fiul cu anumite formule, Șeitan l-a reînviat și l-a adus lângă el.

– Pot să ți-l mai las o dată în grijă? a întrebat-o pe Eva.

– Nu, rogu-te, ia-l de aici! Nu mai vreau să am grijă de el!

Șeitan s-a folosit de toate viclășugurile lui, s-a umilit, s-a văicărit, a momit-o, până când Eva a acceptat, pentru a treia oară.

Șeitan i-a lăsat pe fiul său în grijă și a plecat.

Adam s-a întors și a turbat de furie. L-a ucis din nou pe copil, însă de data asta l-a fript, a mâncat jumătate din el, iar cealaltă jumătate i-a dat-o Evei, care a trebuit și ea s-o mănânce.

Când Șeitan a apărut din nou, Eva i-a spus ce se întâmplase. De acum înainte, carnea fiului Satanei era în carnea lui Adam și a Evei.

– Minunat! a spus Șeitan. Ați făcut exact ce voiam.

MÂNĂSTIREA ȘI SECETA

Vechile cronică povestesc o întâmplare tristă care s-a petrecut în Africa, zic unii, în America, sau în Asia Centrală, zic alții, sau chiar pe o insulă îndepărtată din Pacific.

Cățiva călugări creștini întemeiaseră o mănăstire traianică și perfect organizată, în care vreo treizeci de anahoreți trăiau din munca și din rugăciunile lor, într-un ținut pușin creștinat. Mănăstirea avea pământuri întinse și fertile, animale, grădini și livezi, o curte de păsări și chiar un heleșteu cu păstrăvi.

Călugării aveau vin, lapte, brânză, tot soiul de dulcetuuri și miere de albine. Coceau pâine și plăcinte. Un pârâu deviat pe pământul lor le aducea toată apa de care aveau nevoie.

Întâmplarea a făcut ca asupra ținutului să se abată o secetă cumplită care a pârjolit recoltele. Mănăstirea a rezistat, datorită unui sistem de irigații ingenios, ce ajusta

debitul apei după trebuința pe care-o aveau călugării și ogoarele lor.

Printre locuitorii din împrejurimi, seceta a provocat un început de foamete. Într-o zi, vreo cincisprezece țărani numai piele și os au apărut la poarta mănăstirii și au cerut ajutor.

La hotărârea starețului, care era un om inimos, călugării au cules un sac de legume și au tăiat un porc. Apoi au pregătit o supă hrănitoare și au împărțit-o băștinașilor (li se alăturaseră, între timp, vreo zece vecini sau rubedenii de-ale lor).

Oamenii au mulțumit și s-au întors a doua zi, însă acum erau vreo patruzeci-cincizeci, pentru că vestea despre dărnicia mănăstirii se răspândise cu iuțeală.

Starețul i-a pus pe călugări să mai taie un porc, și chiar o oaie, încercând să-i sature pe toți înfometații. Localnicii au mâncat, au plecat luând cu ei un sac de nuci, iar a doua zi s-au întors.

Acum erau mai bine de o sută, cu femei și copii. Unii veneau din sate foarte îndepărtate, unde nici nu se auzise, până atunci, de mănăstire.

Starețul i-a pus pe călugări la treabă. Au cules o parcelă întreagă din grădina de zarzavat, au pescuit păstrăvi cu minciogul, au cules fructe și au tăiat patru oi.

Toată lumea a putut să mănânce, nu fără câteva încăierări. După-amiaza, starețul i-a adunat pe călugări și au oficiat o rugăciune publică pentru ploaie, la care au participat și indigenii, fiecare după ritul lui.

Cum rugăciunea a rămas zadarnică, iar foametea se agrava, în dimineața următoare numărul celor care cereau

de mâncare s-a ridicat la vreo două sute de inși. A fost nevoie de câțiva dintre ei – mai în putere – ca să-i ajute pe călugări la tăierea animalelor și gătitul mâncării.

De bine de rău, au fost hrăniți cu toții. Călugării își dădeau toată silința, cu o dăruire exemplară. Rugăciunile din ajun au fost reluate, cu câteva detalii păgâne, care, spuneau țărani, și-ar fi dovedit, în trecut, eficiența.

Totul a fost zadarnic. Seceta a continuat. În cea de-a cincea zi, flămânzii au ajuns la aproape o mie, după care călugării au renunțat să-i mai numere.

Toate legumele, toate fructele au fost culese și mâncate. Rezervele de fructe uscate, miere, dulcețuri, conserve, toate au fost devorate. Animalele au fost tăiate până la ultimul. Apoi flămânzii au mâncat caii mânăstirii și chiar măgarul bătrân pe care călugării îl țineau din milă pe o pajiște.

Au mâncat tot – găini, rațe, câini, până și șoarecii pe care i-au găsit.

Când n-a mai rămas nimic, i-au mâncat pe călugări. Istoria nu spune dacă atunci a căzut, în sfârșit, ploaia.

ULTIMUL ZBOR AL ȘOIMULUI

Un scriitor iranian din secolul XX, Khanlari, descrie ultimul zbor al unui șoim. Răpitorul survolează peisajul căutând o pradă. Se simte puternic și amenințător, vede și domină totul.

Un vânător ascuns trage atunci o săgeată care-l străpunge. Rănit de moarte, șoimul își simte sfârșitul aproape, aripile lui își conținesc bătaia și se închid.

În timp ce cade din înalt, privește săgeata ucigașă și îi vede aripa, făcută din pene de șoim.

Iar atunci, chiar înainte de-a muri, spune:

– De ce m-aș plânge? Tot ce vine asupra noastră de la noi vine¹.

CU AJUTORUL LUI DUMNEZEU

Nastratin Hogea – un vechi prieten, pe care îl vom revedea adesea – a găsit în piața din Damasc o bucată de bumbac frumoasă și, după ce s-a tocmit pentru ea, a cumpărat-o.

A doua zi, s-a dus la un croitor recomandat de prietenii lui și i-a cerut să-i facă un halat frumos, de care avea nevoie pentru o sărbătoare apropiată.

– E în regulă, i-a spus croitorul, luându-i măsurile.

– Când o să fie gata?

– Într-o săptămână, cu ajutorul lui Dumnezeu.

Nastratin a plecat și s-a întors peste o săptămână. Halatul nu era gata. Croitorul, copleșit de treabă, nu apucase nici măcar să-l croiască.

– Atunci, când să revin? a întrebat Nastratin.

– Peste o săptămână.

– Și halatul meu va fi gata?

– Cu ajutorul lui Dumnezeu, halatul tău va fi gata.

O săptămână mai târziu, halatul tot nu e gata. Fata croitorului fusese bolnavă, tatăl trebuise s-o ducă la doftor. Plus alte necazuri mai mărunte. Într-un cuvânt, halatul – ioc.

---

1. *Ke az mast ke bar mast* – în Iran, această frază a devenit proverbială.

– Bine, și eu când să revin? a întrebat Nastratin, care începea să-și piardă răbdarea.

– Revino peste patru zile.

– Și halatul meu o să fie gata?

– Cu ajutorul lui Dumnezeu, o să fie gata.

– Ascultă, i-a spus atunci Nastratin, vine ziua sărbătorii și mă prinde fără halat. N-ai putea să mi-l faci fără ajutorul lui Dumnezeu?

RUGĂCIUNEA CEA BUNĂ

La moschee, în timpul rugăciunii de vineri, un imam, cuprins de un acces de elocință sacră, a exclamat:

– O, Allah, stăpân al lumii! Dă-mi credință! Dă-mi putere, milă pentru semenii mei și smerenie! Dă-mi pace sufletească! Fă-mă iubitor de dreptate! Fă-mă iertător și darnic cu cei sărmani!

Nastratin, care era de față, s-a ridicat brusc și a început să urle:

– O, Allah, stăpân al lumii! Dă-mi douăsprezece ulcioare pline cu aur! Dă-mi o casă mare, răcoroasă, cu grădină și havuz! Dă-mi patru femei tinere și frumoase care să-mi dăruiască fericire!

Imamul a încercat să-l facă să tacă, l-a taxat drept necredincios și hulitor, a cerut să fie scos din moschee.

– Dar pentru ce? a întrebat Nastratin. Fac exact același lucru ca și imamul!

– Ce vrei să spui?

– Ei bine, fiecare cere ceea ce nu are!

Cuprins

<i>Aici este lumină</i>	5
Lumea este ceea ce este	25
Lumea nu e ceea ce este	34
Lumea este așa cum este	44
Lumea nu este așa cum este	57
Dacă totul nu este decât un vis, cine oare visează?	67
Eul este încăpățânat, întunecat, nesuferit și poate că nici măcar nu există	84
Omenescul este uneori prea omenesc	105
Omenescul e uneori prea omenesc (sau nu destul de omenesc)	113
Lucrurile fiind așa cum sunt, putem alege cunoașterea: este greu. Putem alege necunoașterea: este și mai greu	119
Un dascăl bun poate fi folositor sau nu	141
Dascălul ne spune de la început că trebuie să ne înfrânăm poftetele: să fie oare așa?	172
Din care se vede cât de multe sunt piedicile din calea gândirii	189
Se spun minciuni și despre Dumnezeu	202
Există și alte piedici în calea gândirii	207
Justiția este invenția noastră șovăielnică	211

Puterea este fragilă, prin urmare neliniștită, așadar șovăielnică, deci nesigură, deci contestată, deci fragilă . . .	231
Există bogați și săraci. Dar ceilalți?	257
Trebuie totuși să știm de ce lucrurile sunt așa cum sunt	266
De obicei, întrebările vin înaintea răspunsurilor	280
Râsul poate fi un scop în sine	295
Niște mame evreice și un câine flocos	328
Să ascultăm și vorbele nebunilor (și ale bețivilor)	331
Timpul este stăpânul nostru: putem să ne jucăm cu el?	346
Inteligența este o armă prețioasă pentru că se oprește în fața misterului	356
Dacă totul este una, înseamnă că viața de apoi este în noi? . . .	360
Relativitatea generală e restrânsă (și viceversa)	368
Iar ultimul nostru personaj este moartea	373
Adevărul, și ce dacă?	391
În sfârșit, câteva găuunțe de înțelepciune (poate)	405
Câteva legende uitate, sau aproape uitate	410
Sfârșitul poveștilor	421
<i>Câteva repere pentru o bibliografie imposibilă . . . . .</i>	<i>425</i>